

Teorie a metodika výchovy

Lucie Malhocká

Kultura učení jako výuková metoda

Renata Seebauerová

1/2002

V tomto příspěvku je poukazováno na to, že nové kultury učení jako výukové metody lze považovat za předpoklad pro jeden z nových pohledů na dětství, který se vyznačuje respektováním individuality dítěte.

Nové kultury učení vycházejí z rozmanitých individualit, jsou založeny na rozšířeném pojmu výkonu a jejich smyslem je nahradit strnulé struktury a zkostratělé organizační formy.

Kritická poznámka

Vzdělávací systémy využívají výukových metod, které nejsou přiměřeny individuálnímu založení dítěte.

Tyto výukové metody vyplívají převážně z používání učebnice, kde je již učiněn výběr obsahu a látky včetně metodického zpracování, což vede dítě k tomu, aby se učilo obsahy:

- které se učit nechce,
- které se nechce učit v tomto okamžiku,
- které se nechce učit tímto způsobem.

Učebnice se tím stává „prostředkem disciplíny“ a „nástrojem nadvlády“ v rukou učitele, které se odvolává na učební osnovy, podle nichž je autorizovaná učebnice vytvořena.

Současná proměna „dětství/dětskosti“

Děti nikdy v minulosti nevyrůstaly za tak příznivých existenčních i hmotných podmínek jako dnes (např. ústup dětské a kojenecké úmrtnosti, podmínky pro bydlení, oficiální odstranění dětské práce).

Na druhé straně je však mnoho dětí znevýhodněno ekonomicky, jsou vystaveny hrozbě chudoby, psychického i fyzického strádání.

p. Hurrelman poukazuje na „narůstající delikvenci, kriminalitu a agresivitu dětí a mládeže“, na „stále častější konzumaci alkoholu a drog“ a „častější projevy nápadného chování a poruch.“

Už dávno neplatí, že se děti, které navštěvují určitý typ školy (např. primární školu, druhý stupeň základní školy atd.) projevují stejným způsobem. Takový zkreslující pohled pak napomáhá přetrvávání rozdělení školní docházky na čtyřleté cykly, jak je tomu například v rakouském vzdělávacím systému s tímž metodickým přístupem ve velmi heterogenních učebních skupinách jednoho ročníku.

Baacke a Ferchhoff uvádějí, s odkazem na četné německy psané publikace věnované tématice dětství, na „proměnu dětského prožívání v posledních desetiletích“, že současné dětství lze charakterizovat jako dětství „medializované“, „ovlivněné reklamou“, „svéhlavé“, „zdomácnělé“ a „sportovní“.

Především v základní škole jsou pospolu děti s nejrůznějšími životními zkušenostmi, z nejrůznějších kulturních prostředí dětí, které žijí na samé hranici zhroucení pod tíží prostředí a problémů. Jsou zde děti, jejichž mateřština je současně i jejich vyučovacím jazykem, spolu s dětmi, pro které je vyučovací jazyk jazykem cizím.

Malá preciznost a neostrost pojmu „metoda“

Učitel A:	Nejdříve udělám motivující vstup – tím je zajištěno nadšení dětí po celou hodinu.
Učitel B:	K tomu se přece přímo nabízí projekt – už jako minule. Ten se podařil. Žáci mají opět pracovat samostatně, tím si to víc zapamatují . . .
Učitel C:	Začnu vyučovacím rozhovorem, a pak to shrnu a doplním pořádnou přednáškou. Moji žáci se přece také musí učit poslouchat . . .
Učitel D:	Nejdříve se musí uplatnit autorita, pak se držíme učebnice, takže se nemůže nic špatného přihodit. . .

Podle Meyera jsou „vyučovací metody, formy a postupy, ve kterých a se kterými si učitel a žák osvojí okolní přirozenou a společenskou skutečnost v institucionálních rámcových podmínkách.“

Terhart chápe metodický pojem přesněji: pojem metoda klade činnost učícího se a vyučujícího právě tak jako věcný a objektový poměr této činnosti do vzájemného vztahu, který lze posuzovat podle kritérií eficientní vhodnosti, ale také pedagogické hodnoty.

Metody určují, jak spolu žáci a učitel ve vyučování budou jednat, přičemž se učitelé často ve svém vyučovacím jednání dovolávají předpisů v učebním plánu, materializovaných prostřednictvím učebnice. Moc učitele stanovovat pravidla prosazovat jejich dodržování, je tím nesrovnatelně větší než žákova.

Meyer odkazuje při diskusích o metodách:

1. Na „vztah nadvlády“, který existuje „mezi učitelem a jeho žáky . . . „
2. Na „rozporuplnost“, která ulpívá na vyučovacích metodách. „Metodické jednání učitele spočívá v neodstranitelném protikladu vést žáky násilím k samostatnosti. Metodické jednání žáků je prostoupeno rozporem chtít samostatně jednat, ale přesto být odkázán na pomoc učitele“

Nové „kultury učení“ místo strnulých metodických konceptů

Jestliže v minulosti byl ve světě práce i ve škole výkon vesměs orientován na úkol, který plnil jednotlivec, dnes se četné výkony v hospodářství, vědě a technice chápou jako výsledky týmů a skupin. Podobně jako v hospodářství se i v každodenní práci školní třídy klade stále větší důraz na „kvalitu a dynamiku výkonu“ dosaženého skupinovou prací.

Tato proměna v pojetí výkonu podle Mustera znamená:

- že významy výkonu se mohou značně lišit, např. v závislosti na stupni obtížnosti problémové situace,
- na druhé straně je pracovní skupina učícím se systémem, v němž zkušenosti s vítězstvími a prohrami během zvládnání úkolu vedou k novým, obsáhlejšími individuálním i kolektivním kompetencím.

Usilujeme o školu, v níž bude každý výkon oceněn na základě individuálního založení dítěte a která poskytne podporu i slabým, úzkostným, nejistým a znevýhodněným. Učení se tak nestane konkurenčním bojem a z dětí se nestanou vítězové ani poražení.

Na základě takto chápaného pojmu výkonu se četné školy pokouší organizovat učení jinak než formou tradičního vyučování, založeného na učitelově přednášce a výukovém rozhovoru.

Nové formy osvojování poznatků z části předpokládají i nová organizační opatření ve škole, která z části vycházejí z nového pojetí řízení školy a konečně vyplývají i ze vzájemné kooperace všech, kdo ovlivňují život konkrétní školní třídy: učitelů, dětí, rodičů.

Kompetence a připravenosti žáků k vytvoření nových „kultur učení“

Organizace připravující učitele stojí stále častěji před otázkou, jakým způsobem a v jaké míře jsou ony samy schopny pro praxi připravit budoucí generaci učitelů – přinejmenším pro první roky praxe.

Následuje přehled „kompetencí“ a „připraveností“, které autorka považuje za podstatné.

Personální kompetence

Např. otevřenost, sebekritičnost, konstruktivnost, odolnost vůči zátěží, tolerance...

Sociální kompetence

Např. připravenost pomoci, prosociální chování, reverzibilita...

Interkulturní kompetence

Např. adekvátní zacházení s kulturní diverzifikací včetně její akceptace

Komunikativní kompetence

Např. flexibilita v jazykovém projevu, schopnost navázat kontakt, trpělivost, veselost...

Oborová kompetence

Např. důkladné zvládnutí oboru je předpokladem kompetentní elementarizace a didaktizace učebních obsahů ...

Připravenost orientovat vyučování na individuální založení dítěte

„orientace na dítě“, pozorování antropogenních a sociálně kulturních předpokladů ...

Připravenost k vytvoření příznivého učebního klimatu

Např. učení provázené vzájemnou úctou a důvěrou, učení v uvolněné atmosféře ...

Didaktická kompetence

Srovnávací souvislost s oborovou kompetencí, jasná, motivující témata.

Organizační kompetence

Např. materiály, média, informační technologie ...

Evaluační kompetence

...výsledky učení a vlastní výuková činnost.

Připravenost k flexibilnímu použití registru metod

Děti se přitom dozvědí, kterou metodou se ony samy nejlépe učí, budou schopny samy si zvolit učební metody („učit učít se“)

Od strnulých metodických konceptů ke „kulturám učení“ v „dobrých školách“

Smyslem obou předcházejících odstavců bylo uvažovat o tom, že:

- předpokladem „kultur učení“ v „dobrých školách“ je rozšířené chápání výkonu a organizační změny v tradičním chodu školy,
- učitelé a vzdělavatelé učitelů odpovídající kompetence a připravenosti získali a ve své výuce jich využívají.

Děkuji za pozornost